

Gintautas Mažeikis

LEONIDAS DONSKIS: MORALĖS IR EUROPOS VAIZDO FILOSOFAS, VIEŠASIS INTELEKTUALAS, POLITINIS AKTYVISTAS

Filosofijos ir socialinės kritikos katedra
Politikos mokslų ir diplomatijos fakultetas
Vytauto Didžiojo universitetas
Putvinskio 23, LT-44240, Kaunas
El. paštas: gintautas.mazeikis@vdu.lt

Straipsnio tikslas – aptarti bendriausius Leonido Donskio (1962–2016) filosofinių ir viešojo intelektualo samprotavimų bruožus, siejant juos su jo intelektualinės veiklos biografija. Straipsnis peržengia įprastines *in memoriam* žanro ribas ir siekia ne tik pateikti reikšmingas Donskio svarstytas idėjas, bet ir diskutuoti jas filosofijos ir kritinės teorijos kontekste. Pagrindiniai teiginiai apie jo samprotavimus išdėstyti remiantis tapsmo logika. Straipsnyje akcentuojamos šios Donskio mintys: a) Europos vaizdo idėja, kuri priešinama Martino Heideggerio pasaulio vaizdo kritikai; b) genijaus figūra, kuri priešinama Friedricho Nietzsche's *Übermensch*; c) originali Oswaldo Spenglerio ir Vytauto Kavolio idėjų sintezė, kalbant apie moralinės vaizduotės konfigūracijas ir trajektorijas; d) „tikratikio“ idėja, kuri nagrinėjama Czesława Miłoszo ketmano, Ričardo Gavelio kanuko kontekste; e) viešojo intelektualo idėja, aiškinant inteligento-konformisto, dviveidžio prisitaikėlio fenomeną, o jo idėjoms priešinamas „jautrusis cinikas“ arba „dvasinė niekšybė“; f) literatūros ir politikos interpretacijos, ypač akcentuojant distopijas. Donskis, remdamasis Vytauto Kavolio ir Aleksandro Štromo idėjomis, kūrė platų tarpdisciplininį mąstymo ir viešosios kritikos būdą, viešojo ir veiklaus intelektualo ir politiko pavyzdį, kuriuo tęsė ir keitė dar Sąjūdžio laikų filosofų-rezistentų ir politinių aktyvistų tradiciją. Jo pasirinkta viešoji laikysena, idėjų istorijos metodas, vaizduotės

genealogijų analizė buvo pakankamai naujas ir skirtingas mąstymo būdas, kuris neretai jį supriešindavo su doktrininės filosofijos svarstymais. Šie vienas kito nesupratimai taip pat yra straipsnio analizės objektas.

RAKTAŽODŽIAI: moralinė vaizduotė, tikratikystė, ideologinis doktriniškumas, viešasis intelektualas, Europos paveikslas, genijus, promėtėjiškumas.

Įvadas

Žvilgsnių įtampos dėl Leonido Donskio filosofinio ir humanitarinio, politinio išaukštinimo ar nuvertinimo, jo minties platumo ar neapibrėžtumo, padeda suvokti viešojo filosofo arba viešojo intelektualo likimą Lietuvoje. Viešumą suvokiu ne kaip atvirumo manifestavimą, o kaip bendras veiklas ir mąstymą vienas kartu su kitu siekiant vertybinio, meninio, pilietinio tapsmo. Šiuo atveju aktyvų viešumą priešinu pasyviai atvirumui, kaip galimybei būti stebimam, kontroliuojamam, apskaičiuojamam, nurodomam. Filosofines, politines ir kultūrines aktyvaus viešumo trajektorijas užpildė Donskis, kiekvienoje sferoje siekdamas raidos, bendradarbiavimo, tinkliškumo. Viešojo, t. y. aktyviai bendradarbiaujančio, filosofo, tapusio populiariu intelektualu, likimas yra būti sukuryje išcentrinančių moralinių samprotavimų, politikos ir kultūros kritikos, įvairovės tapsmo. Jo plėtota genijaus figūra kvietė neįsitemti vienos doktrinos ar mokyklos ribose ir nuolatos peržengti ribas, t. y. vadovautis vaizduotės išcentrinimo principu, tačiau taip pat ir aukštosios kultūros, rafinuoto stiliaus, dvasios vertikalės siekiniais. Moralinės vaizduotės trajektorijų ir konfigūracijų analizė, radikali įvairiausių tikratikystės formų kritika, juoko kultūra ir estetiniai bandymai, žmogaus pilietinių laisvių gynimas – visa tai tapo jo viešojo veiksmo būdais, kuriuos realizavo nenuilstamai bendradarbiaudamas su daugeliu bendražygių. Gebėjimas rasti bendraminčius ir kurti pasitikėjimo tinklus virsdavo solidarumo akcijomis ir kartu padėjo kurti intelektualinį, kritinį, europinį mąstymo klimatą Lietuvoje.

Su Donskiu bendravau ilgai, nuo 1991 metų. Jo pasirodymas mano tyrinėjimams buvo neišvengiamas, pernelyg buvo ryškios sankirtos, bet ir skirtumai. Visada žavėjaisi jo enciklopediškumu, manieringumu ir meniška retorika. Abu buvome italų Renesanso ir Baroko tyrinėtojai, tačiau skirtingo dramos ir simbolinio mąstymo formų aiškinimo. Jam imponavo ties literatūros riba kylantis titanizmas, o man – hermetizmo metamas iššūkis krikščioniškajai Europai. Jo vienas iš mėgstamų filosofų buvo Giambattista Vico, mano – Giordano Bruno, kuriuo Donskis niekada nesizavėjo. Jį gundė tikros ir apgaulingos meilės dilema ir genijaus vaizdas, o mane kaustė deginamų žmonių košmaras ir metamorfozių ryžtas... Vis dėlto buvimas šalia vienas kito ir šnekėjimas apie panašius dalykus vertė girdėti

alternatyvas. Mes abu dalyvavome Santaros-Šviesos judėjime, tačiau su skirtingais elgesio ir sprendimų būdais, abu klausėmės Vytauto Kavolio ir Aleksandro Štromo paskaitų, tačiau jis į jų paskaitas ištraukė kaip sekėjas ir mokinys, palikdamas nuošaliau Algio Mickūno fenomenologiją ar Arūno Sverdiolo supratimo filosofiją. Tačiau net ir skirtumai leido mums būti kartu ir todėl galiu sau leisti pateikti kelis apibendrinimus apie jo kūrybą.

Europos paveiklo mąstytojas

Donskis ilgą laiką plėtojo iškiliojo pasaulėvaizdžio tapsmą ir sklaidą, pabrėžiant, interpretuojant ar kritikuojant buvusias moralines ir estetines idėjų konfigūracijas, praktiškai įgalinant viešuosius demokratinius idealus ar neigiant Europą ardančius blogio vaizdinius. Jis dažnai remiasi paradoksu: dažniausiai kalbantys apie blogio figūras ir būtinybę jį persekioti yra pagrindiniai blogio vaizduotės platintojai, panašiai, kaip Inkvizicija buvo svarbiausia raganos vaizdo ir raganavimo praktikos kūrėja. Naikindama įsivaizduojamą šėtoniškumą ji sukūrė visas šėtoniškumo pasekmes. Tačiau ir priešingai, neretai tie, kurie neigė Europos vaizdą, jos išskirtinumą, atvėrė Europai naujus takus ir naujas galimybes bei tapo Europos paveiklo figūromis. Donskis mąstė ne tik Europą pasaulio vaizdo kontekste, bet tiksliau – „Europos paveikslą“, kaip tam tikrą idėjų asambliažą ar instaliaciją, į kurią pakliūna paveikslai tokių žymių dailininkų, kaip jo minėti ir aptariami Diego Velázquezas, Peteris Paulas Rubensas, Anthony van Dyckas, Rogier van der Weydenas, Hugo van der Goesas, Giovanni Bellini, Johannesas Vermeeris, Hansas Memlingas, Pietro Perugino, Claude'as Monet ir dešimtys kitų. Konkretizuoti abstraktų pasaulio ar Europos vaizdą realių ar įsivaizduojamų paveikslų būdu, scenografijos ar siužeto pavidalu – tai Donskio sprendimų būdas. Jo mąstomos figūros lengvai persikelia iš utopijos į konkretų paveikslą, iš dailininko paveiklo ir eilėraščio į teatro sceną, iš distopijos į kino filmą, taip realizuojant pasaulio vaizdą.

Pasaulėvaizdžio filosofijos galimybę aptarė Martinas Heideggeris kūrinyje *Die Zeit des Weltbildes (Pasaulėvaizdžio metas, 1938)*, kuriame kritiškai aiškino porenensansinę pasaulio vaizdo kūrimo perspektyvą. Pasak jo, pasaulėvaizdžio metas rėmėsi antropocentrine, matematinės gamtotyros (*Mathesis universalis*), Apšvietos įgalinta filosofine ir mokslinė žiūra ir skatino estetikos, kultūros projektines veiklas ir nudievėjimą (Heidegger 1992). Pasaulėvaizdžio, vadinasi, ir Europos vaizdo metui, jis priešino ikisokratišką būties nepaslėpties viziją, atvertį, kuri neva kalba mums ikiprojektine graikų ar vokiečių kalba. Donskis buvo toli nuo Heideggerio šakninio fundamentalizmo, atverties mitologijos, Apšvietos kri-

tikos. Priešingai, Donskis plėtojo viešojo ir formuojančio, išplečiančio aktyvumo, net ribas peržengiančio genialumo idėjas. Atitinkamai Donskis buvo atitolęs nuo viso, kas kyla iš vadinamojo doktrininio ideologinio kalbėjimo ir nuosekliai laikėsi istoriškumo, moralinių ir estetinių genealogijų, trajektorijų principo. Jo puoselėjamas idėjų istorijos metodas neigė vienalinį išskumą, bet kalbėjo apie civilizacinę įvairovę ir daugelio idėjų trajektorijų paralelizmą, tačiau ne tapatumą. Šiuolaikinė idėjų istorija kritikuoja europocentrinę, apokaliptinę istorijos interpretaciją, pabrėžiant daugialiniškumą ir civilizacijų bei kultūrų gausą. Apskritai Donskis veikiau pats yra Apšvietos išikūnijimas, su visa jos meile ironijai, šelmių romanams ir visuomenės bei Bažnyčios fundamentalistų kritika. Kitaip tariant, kai Heideggeris kritikuoja Apšvietą, Donskis ją gina ir jai atstovauja, o kai Heideggeris randa amžinuosius Būties šaltinius ir tapatybę, Donskis regi daugybę idėjų, santykių ir skirtumų. Tačiau Donskis buvo ne horizontalės filosofas, jis nediskutavo kaip Karlas Marxas ar Gilles'is Deleuze'as tinklinių ar empirinių intensyvumų, o buvo nuolatos atgręžtas į vertikalės konfigūracijas, siejamas su didingumo, genialumo, stiliaus ir rafinuotumo, kurtuazijos ir civilizuotumo kategorijomis. Štai kodėl jis remia antropocentrinę renesansinę perspektyvą, Baroko žaismingumą, kritinę Apšvietos laikyseną, kuriems utopijų tyrinėjimai ir volteriška ironija suteikia laisvės ir gyvenimo džiaugsmą, o kantiškasis savarankiškumas ir pilietiškumas vis dar matuoja moralinį pasirinkimą. Todėl jis liko tokio Europos vaizdo kūrėju ir saugotoju, kokius kritikavo Heideggeris, ir atvirksčiai. Donskis, priešingai Heideggerio nepasitikėjimui, plėtojo antropocentrinio pasaulio titanizmą, remdamasis ir kartu kritikuodamas Johanno W. Herderio, Jacobo Burckhardto, Jeano Michelet'o ir labiausiai Spenglerio kūrinius. Spengleris jam tapo pavyzdžiu, kaip galima kurti ir plėtoti pasaulio vaizdus, rasti naujas conceptualias interpretacijas nepriklausomai nuo tradicijos. Simpatijos Spenglerio įsivaizduojamoms Europos dvasios morfologijoms vėliau puikiai buvo derinamos su Kavolio moralinės ir estetiškos vaizduotės analize, su genealogijų metodu. Donskis pateikė originalią Spenglerio ir Kavolio metodų sintezę, atskleidamas unikalių vaizduotės ir idėjų istorijos trajektorijų buvimą.

Prometėjiškumas

Ten, kur įvairūs kritikai norėjo neigti genialumą ir nuostabą, Donskis jį stiprindavo ir gindavo, išvaduodamas jį nuo tikratikystės gniaužtų ir ideologinio doktrinškumo. Jį žavėjo rafinuotos vaizduotės ir iškiliojo meniškumo sąsajos, kuriomis švytėjo „didžioji Europa“ ir jos siela, kupina ne tik genialių meno kūrinių, bet ir savo liberalaus moralinio kanono. Vis dėlto, Donskio herojus nėra ir komunitaras,

o veikiau kitus įkvepiantis ir savo pavyzdžiu vedantis, liberalus individualistas. Jis yra ir vienišas genijus, dvasios titanas, kultūros herojus, rodantis kelią kasdienybės veikėjų miniai. Šia prasme jis yra prometėjiškas: vienišas ir pasiaukojęs žmonijai titanas. Tik skirtingai nei Prometėjas, Donskis pats yra kupinas juoko ir savo ribotumo mąstymo. Jam yra artimi ir Jonathano Swifto herojai, kurie vykdo laisvės ar civilizuojančią misiją ne tik Liliputijoje, bet ir tarp gigantų. Kita vertus, Donskis yra toli nuo revoliucijų aistros, ir veikiau atstovavo Liudviko XVI dvarui, nei Maximilieno Robespierre'o aistrai kuriant naują pasaulį. Iš tiesų jo filosofija kupina Apšvietos sarkazmo ir gina talentų bei genijų Europą, didžiuosius kūrinius ir veikėjus, tačiau buvo toli nuo socialinių interesų, porevoliucinių diktatūrų ir tironijų. Ši apšviestojo dvaro, pasiaukojanti elito laikysena netrukde jam būti šiuolaikiškai atviram, liberaliam kovotojui prieš vergišką paklusimą, prieš aukos simuliaciją, prieš beveidiškumą, ir skatino didįjį diplomatijos, ne barikadų meną. Nietzsche kritikavo silpnųjų ir nuskriaustųjų retoriką, kaip naują prievartos instrumentą, o Donskis kritikuoja lietuvišką aukos sindromą, kuris politiniu požiūriu yra tiek pat iracionalus ir trukdo plėtoti racionalius kultūrinius bei politinius samprotavimus. Jo kultūrinė liberali, disidentiška laikysena gynė sielos estetinius lobynus: luvrus ir ermitažus, tačiau ne pilietinius karus dėl santvarkų. Ir karus jis kvietė stabdyti ne karu, o vėl pasitelkiant diplomatiją ir egalitarinių idėjų įkvėptus elitų susitarimus. Jo politinė laikysena brendo kaip disidentiška, distopijų analizės ir poetikos, muzikos įkvepiama kritika. Donskio ryžtas būti kartu su iškiliojo estetinio ir etinio pasaulio kūrėjais ir viešaisiais civilizacinių pasiekimų gynėjais gerokai skyrėsi nuo Marxo ir marksistų, nuo Maxo Weberio racionalistų samprotavimų, kurie nesvarstė kultūros idėjų modernizuojančios galios kaip ko nors itin rimta. Ypač marksizmas, kurį Donskis kritikavo, buvo toli nuo supratimo, kodėl Europai jos atmintis, kartu su muziejais ir teatrais, koncertų salėmis ir didžiųjų atlikėjų menu, yra taip svarbi ir kuo Europa esmingai skiriasi nuo likusio pasaulio. Didysis menas yra anapus nuskriaustojo ir aukos savimylės ir išskirtinių teisių ar net keršto reikalavimo. Marksizmas ir socializmas susvetimino elitinį meną, taip ir nesupratę jo civilizaciją generuojančios galios. Ir ši Didžioji Europa tapo ta alternatyva, kurią Donskis siūlė Lietuvai.

Genijus versus *Übermensch*

Jo pirminė Europos vaizdo perspektyva iškilo tarp Jacobo Burckhardto ir Spenglerio samprotavimų, suskliaudžiant Nietzsche's įtaką. Nietzsche ir visas jo vėlyvasis didikų kultūros šlovinimas liko parašėse galbūt dėl jam priskiriamų antisemitinių

nuotaikų, o gal ir dėl tokios *Übermensch* sampratos, kuri aiškiai skyrėsi nuo kultūriškai ir moraliai pamatuotos, į visuomenę atgręžtos genijaus idėjos. Donskis visą gyvenimą išliko artimas, bet ir kritiškas Spengleriui ir jo kultūrų morfologijai. Remdamasis kultūros morfologijos principais, jis savo disertacijoje *Kultūros krizės ir jų filosofinė refleksija* (1990) ir jos pagrindu vėliau parašytoje knygoje *Moderniosios kultūros filosofijos metmenys* nagrinėja Lewis'o Mumfordo miesto idėją. Po disertacijos Donskis tobulino mumfordišką miesto viziją, urbanistines erdves suvokdamas kaip titanų, genijų ir kultūros formų šaltinį, kaip muziejaus, teatro ir futbolo aikštės ištaką, o ne kaip klasinių ar socialinių santykių fenomeną, ne kaip fabrikų ir išnaudojimo vietą. Jo pirmosiose knygose skamba tokia istorizmo samprata, kuriai yra gražinta estetinė ir moralinė laisvė, atskleista jų svarba Europos sielos raidai. Nežinau Lietuvoje kito filosofo ir idėjų istoriko, kuris taip gintų, viešintų ir atstovautų apšviestųjų Europos elitų idealams. Donskis suvokia, kad būtent filosofijos prielaida yra kultūros morfologijos tyrinėjimai ir rašo: „Maceina iš istorijos krizių kildina net pačią filosofiją“ (Donskis 1993: 142), o tai reiškė, kad ir jis yra atsigręžęs į epochų dramas, tačiau tik taip, kaip jas atspindėjo didieji meno kūriniai, literatūra, muzika, teatras, o ne religiniai šaltiniai ir ne egzistencialai.

Idėjų ir moralinės vaizduotės trajektorijos ir konfiguracijos

Idėjų istorija tradiciškai yra priskiriama intelektinės istorijos porūšiui, tačiau taip pat yra plėtojama ir kaip filosofinė genealogijų analizės ar hermeneutinės interpretacijos dalis. Ir nors istoriją plėtoja profesionalūs istorikai, šią temą išskleidė filosofai Arthuras Lovejoy, Isaiah'as Berlinas, Michelis Foucault. Donskio kelias šiuo požiūriu buvo kitoks. Jo kultūros filosofija ir idėjų istorija kilo iš bendradarbiavimo su Kavoliu ir Santaros-Šviesos suvažiavimų ir draugų rato diskusijomis. Kavolis plėtojo moralinių, estetinių kultūrų ir lyginamųjų civilizacijų tyrinėjimus JAV ir Lietuvoje. Kavoliškos (idėjinės, morfologinės) ir santarietiškos (politinės, viešosios) perspektyvos buvo naujos tik ką nepriklausomybę atkūrusiai Lietuvai. Tipologijų, simbolinių organizacijų, konfiguracijų ir trajektorijų tyrimai, būdingi vėlyvojo Kavolio rašymams, tapo nauja Donskio tyrinėjimų perspektyva ir metodologine prielaida. Ilgainiui jis laikė Kavolį savo pirmuoju ir tikruoju mokytoju, pabrėždamas, kad jo santykis su disertacijos moksliniu vadovu Krescencijumi Stoškumi buvo veikiau formalus. Kavolis savotiškai atskleidė Donskio gebėjimą tirti laiko ir civilizacijos apibrėžtą moralinę, estetinę ir politinę vaizduotę, remiantis ne tik filosofijos, bet ir literatūros, vaizduojamųjų menų kūriniais. Pavyzdžiui, straipsnyje „Žmogus istorijoje“ Kavolis kalba apie „lietuvių moralinės vaizduotės

evoliuciją“ ir rašo: „Biliūno moralinė vaizduotė priglaudžia ne vien žmoniją, bet ir gyvūniją („Brisiaus galas“), moralinis jautrumas netgi gimsta iš gyvuliui padarytos skriaudos pajutimo („Kliudžiau““ (Kavolis 1994: 121). Vis dėlto ši moralinės vaizduotės analizė neturi nieko bendra su Biliūno kritinio realizmo žanru, nei su kritine teorija, kuri būtų galėjusi išskleisti išnaudojimą, socialinę prievartą ir kitus ekstra-tekstualius dalykus. Šis dominuojantis intertekstualumas buvo peržengtas Donskio, kuris tekstualumus išskleidė ne socialinėje-politinėje ar ekonominėje aplinkoje, o elitų ar grupių santykių kontekste.

Ankstyvąjį kavoliškąjį Donskio etapą charakterizuoja jo simptomiško pavadinimo knyga *Moderniosios sąmonės konfigūracijos* (Donskis 1994). Šioje knygoje pasirodo naujos temos: kavoliškas Narcizo ir Prometėjo kultūrų supriešinimas, etnokultūrinio fundamentalizmo kritika Lietuvoje bei, pagaliau, Tomo Venclovos poezijos ir moralinės-politinės laikysenos tyrinėjimai. Iš esmės tai ir tapo Donskio savarankiška įžanga į moralinės vaizduotės trajektorijų ir konfigūracijų tyrinėjimus, kurie dar buvo aiškiai siejami su neokantiškomis „simbolinėmis organizacijomis“. Kitoje kavoliškojo etapo Donskio knygoje *Tarp vaizduotės ir realybės* autorius įtraukia jau daugiau socialinių-moralinių temų, kaip antai: aukos sindromo ir moralinės kultūros, bei svarsto Kavoliui artimų mąstytojų idėjas: Shmuellio Eisenstadto, Louis Dumont'o, Norberto Eliaso. Donskiui įspūdį paliko šių autorių išskleisti Kinijos mandarinų poetinio ir literatūrinio gyvenimo bei ypač prancūzų dvaro ir salono stiliaus aprašymai, tiek artimi jo elitinės ir genijų Europos vizijai. Dar viena jo kavoliška knyga yra *Tarp Karlailio ir Klaipėdos* (Donskis 1997), kur Karlailis nurodomas kaip Kavolio darbo aplinka: *Dickinson College, Carlisle*. Šioje knygoje Donskis aptarinėja kelias sau naujesnes temas: žydų likimą Lietuvoje, „Lietuvos intelektualai ir kultūriniai elitai“ bei „Antanas Maceina: doktrininis intelektualas“ ir nedrąsiai įvardija filosofo laikyseną: būti viešuoju intelektualu (*public intellectual*), kurį sieja su JAV kritikų draugijos tradicija. Skirtingai nei Michaelis Walzeris, vienas iškilių JAV viešųjų intelektualų, apibendrinęs savo mintis knygoje *Kritikų draugija* ir išsiskyręs antielitine laikysena (Walzer 1992), Donskis plėtoja aukštosios, elitinės kritikos, atgręžtos į politinę tautą, misiją. Ta proga minėtoje knygoje jis kritikuoja tuo metu Lietuvoje itin garbintą Antaną Maceiną: „Visa bėda, kad tauta Maceinai tapo ne politinėmis ir teisinėmis sąvokomis mąstoma realybe, bet gera misticizmo doze atmiežtų sociobiologinių apmąstymų ir praeities didvyrių kulto evokacijų objektu“ (Donskis 1997: 216). Vėliau jis, kritikuodamas Maceinos ir marksizmo doktrinizmą, išplėtojo „tikratikio“ fenomenologiją ir kritiką. Neigiamas Maceinos ikikarinių raštų vertinimas sukėlė tarp Lietuvos konservatyvių ir religingų filosofų nepasitenkinimą ir pasipriešinimą. Tačiau tai buvo tik viena iš prielaidų Donskio „simbolinei ekskomunikacijai“ iš „fundamentinių“

filosofų rato Lietuvoje. Tačiau ryškesnis diskusijos dalyvis filosofas Alvydas Jokubaitis buvo pakankamai tolerantiškas ir tikslus, aiškindamas ankstyvojo ir vėlyvojo Maceinos skirtumus, neneigdamas kai kurių Donskio išvadų. Nepaisant judviejų oponavimo – kultūrinis liberalas *versus* konservatyvių vertybių filosofas – abu puikiai vienas kitą jautė, girdėjo ir toleravo daugelio bendrų diskusijų metu.

Donskio svarstymams buvo mažiau būdingi bendrieji teoriniai samprotavimai. Be to, jis akcentavo ne tiek lyginamąją civilizacinę perspektyvą, su kuria jo mintis kartais nepamatuotai yra siejama, o Europos estetinių ir moralinių idėjų ir joms atstovaujančių žmonių santykių istorinę, idėjinę analizę. Lyginamoji civilizacijų analizė, dalykas, kurį jis aptarinėjo savo pirmojoje disertacijoje ir pirmuosiuose kūriniuose, vėliau buvo plėtojama kaip intelektualinio žemėlapių dalis, kai vienos, europietiškos idėjos, buvo kritiškai apsaugojamos ar pagal analogijas lyginamos su tuo, ką kiti idėjų istorikai jau apčiuopė ir ištyrė Indijoje, Kinijoje, Afrikoje, Lotynų Amerikoje. Jo paties lyginamieji svarstymai daugiausiai apsiribojo arba epochų signatūrų (atminties, bet ne užmaršties) analize, arba Rusijos – Europos perspektyva. Rusijos civilizacijos savitumui jis suteikė ne fundamentinę, ne prigimtinių reikšmę (termino prigimtinis jis visados vengė), o kintančios simbolinės organizacijos, kuriai didžiausią reikšmę darė ne tiek ekonomika, o valdžios struktūra, tikėjimas, literatūra. Galbūt kritiškas artumas Nikolajui Berdiajevui neleido visiškai numesti į šoną Maceinos filosofijos, kuriai Donskis visados skyrė tam tikrą žvilgsnį. Pagaliau rusiškosios civilizacinės ir moralinių bei politinių genealogijų studijos paveikė jo plėtotą komunizmo kritiką bei politinę laikyseną Vladimiro Putino Rusijos atžvilgiu. Postšpengleriška idėjų istorijos sintezė su kavoliškais daugialiniškumo ir simbolinių organizacijų tyrinėjimais, su moralinės ir estetiškos vaizduotės trajektorijų ir konfigūracijų aiškinimais, buvo organiška, tačiau mažiau įprasta XX amžiaus 10 dešimtmečio Lietuvos filosofų bendrijai, daugiau dėmesio skyrusiai huserliškiems, heidegeriškiems tyrinėjimams, analitinei filosofijai ir liberalizmo politinei filosofijai. Tai gana greitai paskatino atitolimą nuo „pamatinės“ lietuviškosios filosofijos lauko, paliekant sau intymesnę, atviresnę diskusiją nebent su Arvydo Šliogerio filosofiniais-politiniais mąstymais.

Viešieji intelektualai, inteligentai ir tikratikiai

Kitas autorius, Santaros-Šviesos judėjimo kontekste turėjęs įtakos Donskiui, buvo politikos analitikas ir kritikas, disidentas, viešasis intelektualas Aleksandras Štomas, tuomet dar dėstęs JAV ir Britanijoje. Santaros-Šviesos judėjimas, kuriam Lietuvoje atstovavo Vytautas Kavolis, Aleksandras Štomas, bet ir Liūtas Mockūnas,

Algis Mickūnas ir kiti išeivijos intelektualai, formavo viešosios visuomenės analizės ir kritikos kultūrą, kurios nebuvo Sovietų Sąjungoje, ir kurios negalėjo pasiūlyti Sąjūdžio filosofai: Arvydas Šliogeris, Bronius Genzelis, Romualdas Ozolas, Bronius Kuzmickas, Vytautas Radžvilas, Arvydas Juozaitis... Jie tuo metu buvo daugiau arba susitelkę kurti ir įgyvendinti Lietuvos laisvės idėją, arba plėtojo naujas politinių partijų programas, tačiau netapo sąmoningais kultūros ir politinio lauko viešaisiais intelektualais. Suprantu, kad šis mano teiginys yra silpnas ir sukels ginčą, ypač turint omenyje kritiškus to meto Šliogerio pasisakymus. Tačiau mano teiginys remiasi prielaida, kad koks nors procesas yra sąmoningai plėtojamas, kai išreiškia tam tikrą refleksyvią savimonę, ir kai nuosekliai yra vykdomas. Nors 10 dešimtmečio viduryje Sąjūdžio filosofai gana dažnai viešai kalbėjo ar buvo kritiški sovietinei visuomenei, tačiau savęs nesuvokė viešaisiais intelektualais, savęs nepozicionavo Vakarų viešųjų intelektualų ir kritikos draugijos kontekste, o buvo inteligentai, filosofai, kurie kalbėjo tautai ar kritikavo negeroves. Todėl jie nebuvo nei viešieji intelektualai, nei Kritinės teorijos atstovai (koku nebuvo ir Donskis, nemėgęs Frankfurto mokyklos samprotavimų). Donskis oponavo inteligento ir tautos gelbėtojo laikysenai ir pabrėžė viešojo intelektualo išskirtinumą bei misiją. Sovietinė bevalio inteligento, taip pat ir politiškai nejautraus filosofo, samprata bei savimonė turėjo būti pakeista ir įtraukta į nuolatinį pilietinį gyvenimą ir remtis šiuolaikine žiniasklaida. Viešojo intelektualo savimonė esmiškai skiriasi nuo religinės ar klasinės sąmonės: pirmoji yra laisva viešojo pasaulio dalis ir remiasi pilietiškumu bei kultūra, o antrosios atstovauja grupių savimonei ir mažiausiai pabrėžia politinės ir kultūrinės viešumos svarbą.

Tai, kad buvo iškelta ir išskirta kontroversiška inteligento – viešojo intelektualo diskusija, nereiškė, kad Donskis tapo beatodairišku vienu ar kitu sekėju. Jam ypač svarbus buvo Rusijos ikirevoliucinių ir porevoliucinių intelektualų svarstymai, surinkti rinkiniuose „Kultūros barai“ (*Bexu*, 1909) ir „Iš gelmių“ (*Из глубин*, 1918), kur buvo svarstomas inteligentų vaidmuo ir likimas po pirmosios Rusijos revoliucijos (1905–1907) ir antrosios (1917). Rinkiniuose buvo pabrėžtas prisitaikėliškas, doktrinieriškas, niekšiškas inteligento istorinis vaidmuo, formuojant ir ginant patvaldystę ar romantizuojant bolševizmą. Donskis, tęsdamas šią tradiciją, itin kritiškai kalba apie inteligentus ir, mažiau kritiškai, apie viešuosius intelektualus, kurie yra atsakingi už įvairiausių politinių mitų, fundamentalizmo ir autoritarizmo, už Holokausto idėjinių prielaidų kūrimą. Visa ši kritika, adresuota inteligentams, turi daugelį sąsambių su Vidurio-Rytų Europos mąstytojais ir rašytojais, tokių kaip Milan Kundera ar Günther Grassas, laikysena ir kalbėsena apie inteligentų polinkį į ideologinį doktrinizmą, fundamentalizmą, ksenofobiją ir konspiracijų teorijas.

Jo viduriniojo laikotarpio, jau iš dalies pokavoliško, iškilčiausia knyga laikau veikalą *Neapykantos formos*, kuris pirmiau pasirodė anglų kalba (Donskis 2003). Šis tyrimas buvo susietas su jo antrąja disertacija, ginta Helsinkio universitete. Knyga skirta ne tik neapykantos politiniam ir viešam fenomenui tirti, bet moralinių ir politinių, ideologinių „tikratikių“ kritikai. Tikratikystės fenomeną jis sieja su prisitaikėliško ir savo aistrų bei laisvo mąstymo bijančio, baigštaus dviveidžio inteligento laikysena. Europos ir Lietuvos „tikratikiai“ remiasi kolektyvine saviapgale, kurią patys ir kuria, taip bėgdami nuo laisvių, nuo atsakomybių, nuo būtinybės kurti valstybę ar pilietines saviorganizacijas. Savo trauminės neapykantos jie nukreipia prieš alternatyvius projektus, kritinę visuomenę ir kūrybingus europinius mąstytojus, tačiau dažniausiai tai daro paslapčia. Lietuvos tikratikių nuostata – savo įaudrintą nepakantą, susijusius politinius diskursus, konspiracijos teorijas ir religinę vaizduotę nukreipti prieš kintančio priešo paveikslą: lenko, bolševiko, žydo, laisvamano, spekulianto... Tikratikiai puolė išlavintus ir kritiškus laisvamanius bei jų kritišką elitą, volteriškąją tautą, kuriai priklausė ir Donskis. Kaip ir Apšvietos epochos kritikai, jis buvo toli nuo Bažnyčios ir religingumo, nors ir nepabrėžė savo ateistinių pažiūrų. Todėl buvo keista stebėti katalikišką susitelkimą ir maldingumą, pamatinių vertybių aukštinimą šalia jo urnos ir kapo. Gyvas būdamas Donskis buvo nuolatos kritikuojamas tikratikių dėl jo kilmės ir protėvių genealogijų, dėl jo suartėjimo paskutiniu metu gyvenimo etapu su sociologu Zygmuntu Baumanu, kuris buvo kaltinamas buvęs „raudonasis“, kai kovėsi prieš nacistinę Vokietiją. Laidotuvių metu bent kelis kartus teko susidurti su „tikratikių“ abejonėmis ir net riksmomis apie tai, ar gali Donskio palaikus išlydėti vyskupas ir ar tikrai jo mama buvo lietuvė, o tik tėvas žydas, ar gali žydas gulėti netoliese palaidotų tremtinių ir partizanų... Knyga *Neapykantos formos* buvo itin palankiai priimta tarptautinės bendruomenės ir išversta į daugelį pasaulio kalbų, kaip viena iš autentiškiausių moralinės filosofijos knygų, kurią galima lyginti su Hannah Arendt tyrinėjimais. Tiesa, būta ir bohemiško-filosofinio jo išėjimo minėjimo, prie spontaniškai organizuoto filosofų pasisėdėjimo „Vingių Dubingių“ aludėje, kur klestėjo volteriškos tautos ir postmoderno dvasia.

Neapykantos formų kritika užsibaigia tokiu apibendrinimu: „Visiškai nuosekli neapykanta visada kalba grupių, anonimiškumo ir masių pamišimo kalba. Bet protas užmaskuoja neapykantą ir nusako ją kaip principingą moralę, pažangią politiką, gilų religingumą arba, dar blogiau, kaip meilę ir užuojautą, nes tobula neapykanta nuolat apsimeta meile“ (Donskis 2007a: 298). Ši citata nurodo į stereotipinę iliuziją, kuri pasklido po Donskio intelektualios televizijos laidos „Be pykčio“. Be pykčio jam reiškė tai, kad jokie asmenys, kupini neapykantos formų, negali būti draugiškai priimti. Tikratikiai, nirtulingo fundamentalizmo nešėjai nebuvo

„be pykčio“, tačiau vaizdavo apgaulingą meilę ir sielovadą. Laidos pavadinimas rėmėsi nuostata: demaskuoti kupinus apgaulingos meilės ir tikratikystės. Todėl „be pykčio“ nebuvo „be kritikos“ ir reiškė kovą su tikratikiais fundamentalistais ir jų Lietuva. Kažkada man su Remigijumi Ruokiu Šiauliuose, *hypilenduose* teko atidarinėti „Nesmurto zonas“, kurios reiškė, ne tai, kad mes neigiame fizinį pasipriešinimą, o tai, kad į šią zoną nekviečiami linkę smurtauti. „Be pykčio“ – tai zona, į kurią su pykčiu, kupini neapykantos formų yra neįleidžiami.

Vaizduotė, literatūra ir politika

Europos vaizdo ir Europos Sąjungos kūrimas, improvizavimas, plėtojimas sutapo su jo politikos ir didžiosios literatūros sąsajų tyrinėjimais. Šia tema jis parašė aibę straipsnių ir knygų, tarp kurių išsiskiria: *Power and Imagination: Studies in Politics and Literature* (Donskis 2008) ir kiek vėliau analogas lietuvių kalba: *Galia, vaizduotė ir atmintis: politikos ir literatūros etiudai* (Donskis 2011). Europos žymiausi rašytojai nebuvo abejingi pasaulio politiniam tapsmui ir modernizacijai, tačiau tarp jų Donskis išsirenka tuos, kurie vienaip ar kitaip mąstė arba Vidurio Europos likimą, arba distopijas, arba priklauso didžiųjų klasikų, genijų plejadai. Distopijų ir sovietinio, totalitarinio žmogaus kritikams jis priskiria ir aptaria: Milaną Kunderą, Georgą Orwellą, Czesławą Miłoszą, o iš lietuvių autorių – Ričardą Gavelį. Visiškai atskirai ir kitaip buvo nagrinėjami jo didieji klasikai, įgalinę bendrą literatūrinę politikos kritiką. Jo mėgiami autoriai buvo Nicollo Machiavelli (ir kaip rašytojas), Miguelis de Cervantesas ir Williamas Shakespeare'as. Vadovaudamasis Štromo literatūros ir politikos tyrinėjimų pavyzdžiu, jis plėtojo savo literatūros ir politikos sąlyčių bei įtakų istoriją ir teoriją, kur įrodinėjo literatūrinių kūrinių ir politinės vaizduotės integralumą ir charakterių perkeliamumą. Šiai temai jis skyrė ypač daug dėmesio iki pat mirties.

Donskiui imponavo Baroko ir Apšvietos tema – genialumas. Genijaus gimties ir veiklos analizei jis skyrė straipsnius ir knygų dalis. Pavyzdžiui, net tolimoje filosofijai ir politikos mokslams eseistikos knygoje *Taip, bet... Nropolitologiniai svarstymai apie politiką* (Donskis 2007 b) jis svarsto Wolfgango Amadeus Mozarto ir Rembranto genialumą, kaip išskirtinę kūrybinę, skonio ir jautros lyderystę. Genialumo temos Lietuvoje rimtai beveik niekas nenagrinėjo. Donskis ją išskleisdamas idėjų istorijos, o ne mistikos ir ne tuščio garbinimo kontekste, padarė lyderystės studijų prielaidą. Tuo jis oponavo Weberio charizmatinės lyderio teorijos sekėjams. Genijus yra ne charakterio ir ne valios, o laisvės ir kultūrinių pastangų, darbo ir atsidavimo kūrinys. Apie Spenglerio genialumą jis rašo: „Tik genialusis interpretatorius – neideologinis, nepasaulėžiūrinis, nepolitinis, nepartinis žmogus – gali

suvokti kultūros formų sklaidą ir konfigūraciją“ (Donskis 2016). Genialumas pasirodo kaip laisvės imperatyvas transcenduoti savo skonį anapus ideologinės indoktrinacijos, anapus bet kokio fundamentalizmo, anapus normų. Kita vertus, genialumas nėra socialinė-revoliucinė sąvoka ir veikia išreiškia kultūrinio liberalizmo bei iškiliosios kultūros, o ne socialinio reformizmo ir egalitarizmo nuostatas. Daugiausiai jo genialumo laurų nusipelnė Shakespeare’as, kurio eilėmis jis mąstė žydų likimą, valdovų tuštybę, jų padėjėjų manipuliacijas, draugystės ir meilės jausmus. Sekdamas Kavoliu ir nuosekliai neigdamas įvairias sielos prigimties teorijas ir fundamentalizmą, esencializmą, jis tautiškumą laikė ne esme, o sąmonės ir jausmų tam tikra trajektorija bei konfigūracija, kuri nieko bendra neturi su krauju ir dirva: „Žydas – ne kūną ir kraują turintis žmogus, o sąmonės trajektorija ir sielos judesys, siekiantis kalba ir kūryba įveikti galią“ (Donskis 2013: 12).

Draugystės ir meilės poetinis aiškinimas tęsė kavoliškas moralinių kategorijų interpretacijas. Kavolis daug dėmesio skyrė pasitikėjimo grupių svarbai plėtojant komunitarinę politiką ir ekonomiką. Analogiškai pasitikėjimo kategoriją Lietuvoje svarstė istorikas, santarietis Egidijus Aleksandravičius ir kiti autoriai. Tačiau Donskis išplečia draugystės sąvoką, kaip moralinį, politinį ir kultūrinį veiksmažodį, kaip pasiaukojimą ir tvėrmės ištaką. Romantinės meilės problematiką ir kartu prielaidą politikai diskutavo ir Kavolis, tačiau šekspyriška tradicija, išreiškusi ir originalias poeto prasmes, buvo paties Donskio tyrinėjimų siekinys. Politinė antropologija taip pat daug dėmesio skiria meilės temai, kaip politinių santuokų ir skyrybų, dvaro ir klanų intrigų temai. Didžiųjų politinių šeimų gyvenimas buvo nuolatos veikiamas santuokos ritualo, kuriam ardančią ir gaivinančią įtaką darė išpuoselėti emociniai ir kurtuaziniai jausmai. Nors Donskis ir netyrinėjo politinės antropologijos išteklių, jo meilės konfigūracijų aiškinimas atvėrė naujas įkultūrinto jausmo įtakas Europos raidai. Šiuo atveju susiduriame su Donskio opozicija ir įprastiniams meilės psichologijos tyrinėjimams, ir šiandien Lietuvoje paplitusiai geismų mašinų kritikai. Geismų mašinų analizė išblukina poetinių ir politinių tradicijų išpuoselėtą jausmų vaizduotės spektrą ir atitinkamai iš to kylančią emocinę kurtuaziją ir diplomatiją, kuri esmiškai skiriasi nuo masių ideologijos ir nuo finansinių srautų valdymo.

Literatūriniai politikos bei moralinės-politinės vaizduotės tyrinėjimai atvėrė ir kitas svarbias temas, susijusias su „tikratikystės“, ideologinių doktrinierių ir neapykantos formų kritika. Viena iš tokių jo interpretacijų buvo skirta Czesławo Miłoszo kritikai, adresuotai sovietiniam apsimetėliui konformistui – ketmanui – apibūdinti. Ketmano figūrą Donskis sieja su Štromo mąstymais apie dviveidį komunistą ir kartu nomenklatūros atstovą: „Minėtąją intrastruktūrinės (uždaros) kitamanystės, priešingos ekstrastruktūrinei (atvirai) kitamanystei, sampratą, išplėtotą

Aleksandro Štromo, regis, galima palyginti su Miłoszo pateikta ketmano interpretacija“ (Donskis 2007a: 150). Komunistinis nomenklatūrinis tipas, pasirengęs bet kada pakeisti savo įsitikinimus ir sprendimus, išduoti savo draugus, kai tik pasikeičia partinė valia. Donskis ketmano paveikslą lygina su islamo *Ummah* – „tikratikių bendrija“, kuri suskirsto tiesosakos ir melo modalumus, priklausomai nuo tikėjimo grupės tikrumo, artumo išpažįstamai tiesai. Ši tikratikių kritika yra toli nuo Machiavellio valdovo idėjos, kuri yra politinės diplomatijos instrumentas, o ne tikratikystės doktrina. Tikratikių galeriją papildė Donskio (ir ne tik jo) nagrinėtas Ričardo Gavelio „kanukas“. Įsivaizduojami kanukai, be vaginų ir penių, po simbolinės savi-kastracijos, yra energiją ir gyvybę siurbiantys sovietinio nomenklatūrinio pasaulio personažai, kurie po Nepriklausomybės atkūrimo persikūnijo ir toliau veikia laisvų žmonių gyvenimus. Kitame kontekste Donskis kalba apie Michelio Houellebecqo herojų (veikiausiai apie romaną *Elementariosios dalelės*), kuris yra ciniškai kūrybingas, pornografiškas, filosofiškas ir kupinas juodojo humoro. Jis aiškiai yra nei tikratikis, nei kanukas, nors į juos kažkuo panašus. Donskis kalba apie „jautraus ciniko“, kuris „be odos ir apnuogintais nervais, tačiau galios lauko žmogus, tyčiojimąsi ir humoru užmaskuotą neapykantą pavertęs preke ir savo sėkmės įrankiu“ (Donskis 2013: 134). Vis dėlto ši kitokia, jautraus cinizmo arba, kaip aš tai vadinu, „dvasingos niekšybės“ tema, jo kūrinuose liko tik pažymėta, didysis blogis temdė šelmių arba pikareskų romanų velnių žaismą.

Donskio tapimas europarlamentaru (2009–2014) paskatino jo aktyvią politinę veiklą. Svarbiausias jos akcentas buvo žmogaus teisių gynimas, pabrėžiant Rusijos, Baltarusijos ir Kinijos atvejus. Ta tema jis parašė labai daug publicistinių straipsnių, tačiau jo vidinės, kaip europarlamentaro, patirtys buvo atspindėtos trumpoje politinių charakteristikų, politinių portretų knygoje *Susitikimai: akimirkos portretai* (Donskis 2012).

Svarbiausia jam tarp jo naujų mąstymo stilių buvo aforistinio mąstymo eksperimentai. Aforistinė minties raiška, kurią aukštino Romos stoikai, kuria pasižymėjo Leonardo da Vinci, Arthuras Schopenhaueris ir kiti didieji menininkai bei filosofai, savo poetiniu turiniu primena abstrahavimą. Tačiau vietoje sustingusios ledo kategorijos, kurią atšildyti kiekvieną kartą reikia daug pastangų, aforizmai išsaugo savo unikalią verbalinę-ikonologinę formą, balsą ir veidą, bet kartu yra koncentruota samprotavimo forma. Aforizmai įveikia kategorinio simbolizmo brėžiamas ribas ir atveria parabolines sklaidos daugialypumus. Donskio aforistinis mąstymas skleidėsi kartu su ironija, anekdotais, savikritika ir kvietimu mąstyti alternatyvas ir tuo išskleisti diskusijų neapibrėžties lauką. Vienas jo aforizmų simptomiškai sako apie jo paties pasikeitusį santykį su istorija ir politine diplomatija: „Istorijos didybė – galios netekusi ir kultūra bei vaizduote virtusi praeities politika“. Šis afo-

rizmas liudija, kad jam ištraukus į politinę, diplomatinę veiklą, aiškiai susilpnėjo įkvepiantis istorijos patosas, kurį būtų galima adresuoti dabarčiai.

Taki dabartis ir vaizduotės defigūracija

Vėlyvasis jo kūrybos laikotarpis pasižymėjo dialogais su Baumanu (Bauman, Donskis 2013) ir Venclova (Donskis, Venclova 2015). Su Baumanu jis aptarinėjo moralinio jautrumo ir reikšmingumo nykimą šiuolaikiniame pasaulyje. Tai jau yra kažkas kita nei tikratikių kritika. Ideologinis fundamentalizmas po Sovietų Sąjungos griuvimo nebetapo Lietuvoje masiniu reiškiniu. Šiuolaikinė moralinė nejautra yra didžiųjų industrijų ir neoliberalaus kapitalizmo rezultatas, kur net tikratikiai gali save vaizduoti kritikais ir nuopuolio pranašais. Donskis derina Baumano idėjas su kavoliškąja perspektyva: įforminančių trajektorijų ir konfiguracijų temą sieja su tirpdančiu ir menkinančiu takumu ir nyksmu, kai didžiąją blogio vaizduotę pamažu išstumia taki vartotojiška nejautra. 2015 metais pasirodžiusi pokalbių knyga su Venclova vėl atvėrė Rytų Europos dramas ir jų regėjimą istorinio lūžio, tirpdančio takumo ir elitų pasirinkimo perspektyvoje. Kartu buvo kalbinama ir jam gana nauja figūra – Oskaras Milašius, ne tik hermetiškas poetas, bet ir diplomatas, dekadentiškos meilės dainius ir didžiųjų idėjų puoselėtojas. Paskutinioji jo pristatyta knyga buvo *Didžioji Europa. Esė apie Europos sielą* (Donskis 2016), kurios turinys ir energija iš esmės perteikia tai, ką bandžiau šiame straipsnyje iškelti: kultūros elitų galią įtvirtinti ir skleisti būtį, kurti didžiųjų kūrinių ir aiškiai apibrėžtų moralinių sprendimų Europą.

Didžiojo Europos vaizdo kūrimas, ištraukiant į moralinę ir estetinę kritiką, reprezentuojant ir komentuojant iškiliausius kūrinius, juos ginant viešosios kritikos būdais nuo beveidės takiosios modernybės, nuo tikratikių doktrinizmo, nagrinėjant neapykantos ir moralinio aklumo pavidalus, darė Donskį skirtingą nuo kitų Lietuvos filosofų. Tačiau jo filosofija buvo vertinama tokiais pat Didžiosios Europos projektais užimtų viešųjų veikėjų, kultūros elitų, muziejų ir leidyklų. Jo samprotavimams buvo atvira Santara-Šviesa, kurios idėjas jis išreiškė ir įkūnijo, ir daugelis jo studentų bei gerbėjų, pasklidusių visoje Europoje.

*Gauta 2016 10 21
Priimta 2016 11 22*

Literatūra

- Bauman, Z., Donskis, L. 2013. *Moral Blindness. The Loss of Sensitivity in Liquid Modernity*. London: Polity Press.
- Donskis, L. 1993. *Modernios kultūros filosofijos metmenys*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
- Donskis, L. 1994. *Moderniosios sąmonės konfigūracijos*. Vilnius: Baltos lankos.
- Donskis, L. 1997. *Tarp Karlailio ir Klaipėdos. Visuomenės ir kultūros kritikos etiudai*. Klaipėda: Klaipėdos universitetas.
- Donskis, L. 2003. *Forms of Hatred: The Troubled Imagination in Modern Philosophy and Literature*. Amsterdam & New York: Rodopi.
- Donskis, L. 2007a. *Neapykantos formos: įaudrinta vaizduotė modernioje filosofijoje ir literatūroje*. Vilnius: Versus aureus.
- Donskis, L. 2007b. *Taip, bet... Nepolitologiniai svarstymai apie politiką*. Vilnius: Versus aureus.
- Donskis, L. 2008. *Power and Imagination: Studies in Politics and Literature*. New York: Peter Lang.
- Donskis, L. 2011. *Galia, vaizduotė ir atmintis. Politikos ir literatūros etiudai*. Vilnius: Versus aureus.
- Donskis, L. 2012. *Susitikimai: akimirkos portretai*. Vilnius: Versus aureus.
- Donskis, L. 2013. *Paralelinės tikrovės. Aforizmai, įžvalgos ir mažosios europietiškos istorijos*. Vilnius: Versus aureus.
- Donskis, L., Venclova, T. 2015. *Optimizmo paieškos pesimizmo amžiuje: Rytų Europos nuojautos ir pranašystės*. Vilnius: Versus aureus.
- Donskis, L. 2016. *Didžioji Europa. Esė apie Europos sielą*. Vilnius: Versus aureus.
- Heidegger, M. 1992. „Pasaulėvaizdžio metas“, in Heideggeris, M. *Rinktiniai raštai*. Vilnius: Mintis, p. 136–167.
- Kavolis, V. 1994. „Sąmoningumo trajektorijos“, in Kavolis V. *Žmogus istorijoje*. Vilnius: Vaga.
- Walzer, M. 1992. *Kritikų draugija*. Vilnius: Pradai.

Gintautas Mažeikis

**LEONIDAS DONSKIS: THE PHILOPHER OF MORALITY
AND EUROPEAN PICTURE, PUBLIC INTELECTUAL,
POLITICAL ACTIVIST**

Summary

The aim of the article is to discuss the main features of philosophical and public considerations of Leonidas Donskis (1962–2016) in the horizon of his intellectual biography. The article overcomes the limitations and transcends the borders of the traditional *in memoriam* genre and seeks not only to present the significant ideas of Donskis but to discuss them in the broader context of contemporary philosophy, sociology, and Critical theory. The main philosophical propositions of Donskis are interpreted by the logic of development. The article emphasizes these features and ideas that are prominent in Donskis' thinking: a) the idea of European picture is

opposed to Heidegger's critique of "The Age of World Picture"; b) the analysis of the figure of genius developed by Donskis is contrasted to Nietzsche's theory of *Übermensch*; c) the original and innovative synthesis of the ideas of O. Spengler and V. Kavolis on the configurations and trajectories of moral imagination; d) "true-believers" were considered in the context of Ch. Miłosz's "ketman", as an example of multifaced traitor and conformist-liar; e) the figure of public intellectual was understood by Donskis as opposed to both the Russian and Soviet *intelligent* and N. Berdyaev's critic of *intelligentsia*; f) the idea of literary-political interpretations was based on contemporary interpretations of the works of N. Machiavelli, Miguel de Cervantes, W. Shakespeare, G. Orwell, E. Zamiatin, G. Grass, M. Kundera, and T. Venclova. Donskis was especially involved in dystopian studies and their application to contemporary issues. He criticized the ideological doctrinaires, "true believers", foundationalism (as well as nationalism and totalitarianism related to it), and supported dissent movements. Public activism, the presentations of grand pictures of Europe, and elitism make him a Promethean figure in Lithuanian culture and philosophy. His considerations were based on the methodology of the history of ideas and the analysis of the genealogy of moral and aesthetic imaginations. V. Kavolis, A. Štromas and Z. Bauman were the main inspirations of his ideas. He takes the idea of moral imagination and the concepts of trajectories and configurations of ideas from the books of V. Kavolis and applies them to the philosophy and ethics; he takes the method of application of literary studies to political studies from A. Štromas and applies it to contemporary society and dystopias. He also develops the idea of liquidity taken from Z. Bauman and applies it to the studies of national and cultural identities and contemporary cultural traits.

KEYWORDS: moral imagination, true-believers, ideological doctrinaires, public intellectual, genius, European picture, Prometheism.